

УДК 376.091-056.26

Л.С. Гренюк

НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА РОЛЬ МОТИВАЦІЇ У НАВЧАЛЬНІЙ І ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ - СУРДОПЕДАГОГІВ

В статті розглянуті наукові дослідження, які вказують на те, що чільне місце в особистісному зростанні студента в умовах навчальної діяльності посідає мотивація, і як наслідок, саме з мотивацією пов'язане самовизначення студента та його готовність як випускника до професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічна діяльність, мотивація, дитина з вадами слуху, студент-сурдопедагог, психологічна готовність, професійне самовизначення.

В статье рассмотрены научные исследования, которые указывают на то, что главное место в личностном росте студента в условиях учебной деятельности занимает мотивация, и как следствие, именно с мотивацией связано самоопределение студента и его готовность как выпускника к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, мотивация, ребенок с нарушениями слуха, студент-сурдопедагог, психологическая готовность, профессиональное самоопределение.

Підготовка майбутніх педагогів у сучасних умовах характеризується специфічними особливостями, які зумовлені перш за все неоднорідністю майбутньої педагогічної діяльності.

Доцільно підтвердити той факт, що вивчення мотивації є центральною проблемою педагогічної психології [6,8]. При наявності вагомих практичних успіхів університетів, до цього часу залишаються невирішеними багато питань, які потребують нагального розв'язання і до них, на наш погляд, доцільно віднести і аспекти підготовки студентів-сурдопедагогів.

Педагогічна діяльність при навчанні дитини з вадами слуху має виключне значення, особливо для вибудовування діяльності сурдопедагога відповідно мети навчання та виховання дітей з вадами слуху.

Тому, з огляду на зміст роботи сурдопедагога та вимог, що ставляться до розвитку дітей з вадами слуху, зупинимось на тих дослідженнях, які розкривають умови ефективного впливу.

Слід зазначити, що ефективність навчання студента визначається не

стільки кількістю засвоєних знань, скільки осмисленістю усвідомленістю ставлення студента до навчальної діяльності, а саме розцінювання навчальної діяльності як засобу, шляху реалізації допомоги дітям-інвалідам. Тобто, йдеться про мотивацію студентів у навчанні.

Аналіз психологічної літератури з психології навчальної діяльності свідчать, що загальні висновки і підходи мають бути використані при навчанні студентів-сурдопедагогів. Виходячи з розроблених методологічних та практичних підходів у психології має бути надана певна інтерпретація та варіативність відповідно до компенсаторно-корекційної складової [4, 7,10].

І.О.Зимня [5], розвиваючи особистісно-діяльнісний підхід до навчання, наголошували, на такому, як на неї, важливому положенні: оскільки будь-яка діяльність, включаючи навчальну, опосередковується потребами, то викладач, в цілому, має формувати не тільки пізнавальні потреби, а й власне учбові потреби студента у виробленні узагальнених способів діяльності; більш розвинутих вмінь та прийомів засвоєння нових знань; формувати окремі уміння у професійно орієнтованій діяльності.

Проблема діагностики та формування професійних мотивів в різних аспектах висвітлювалась в багатьох дослідженнях українських педагогів та психологів: В.І. Бондаря [1], В.Ф. Моргуна [8], та ін. Зазначені дослідження були спрямовані, головним чином, на визначення ієрархічної побудови професійних компетенцій, які безпосередньо пов'язані з ієрархією мотивів.

Професійні мотиви досліджувались в рамках проблеми психологічної готовності до вибору професії, професійного самовизначення, ставлення до професії, педагогічних компетенцій.

Не дивлячись на суттєву різницю у змісті [2, 8, 10], розглядають мотиви, інтереси, та орієнтири студентів як суттєві фактори, які впливають на ефективність навчальної діяльності студентів, регулюють емоційну сферу, пов'язані з успішністю адаптації до різних видів діяльності.

З'ясовано, що підготовка фахівців до професійної діяльності пов'язана перш за все зі змістом і підходами системи навчання у вищому навчальному закладі. В цілому, вказується на те, що здобутки вчителя, який навчає дитину, мають пов'язуватись з засвоєнням у студентські роки не лише системних знань, але й особистісним зростанням майбутнього фахівця. Характеристика пріоритетів студента, зміна мотивів, під час навчання у педагогічному університеті, розцінені як результати підвищення рівня готовності випускника до професійної діяльності після закінчення вищого навчального закладу.

Саме тому вивчення, проблеми мотиваційної готовності майбутніх педагогів визначена актуальним і пріоритетним напрямом з точки зору

як теорії так і практики.

Отже, проблема діагностики, формування професійних мотивів у різних аспектах висвітлювалась значним колом педагогів та психологів.

Цілеспрямовані психологічні дослідження виявили загальні характеристики пізнавальних мотивів, мотивів досягнень, професійних мотивів; вплив окремих мотиваційних компонентів на формування особистості і професійне становлення.

А.О.Вербицький професійні мотиви досліджував у рамках проблеми психологічної готовності до професійної діяльності, до вибору професії, у тому числі педагогічної, у зв'язку з проблемами професійного самовизначення та ставлення до професії [3].

Найбільш вагомими результатами щодо формування професійної мотивації студента, пов'язані з отриманням даних щодо організації та управління пізнавальною діяльністю студентів.

Свого часу ще О.М.Леонт'єв [6] зазначив, що пізнавальна діяльність студентів є саме тією сферою, в якій відбувається динамічне формування мотивів, здійснюється особистісне зростання, вибудовується перспектива особистості, що позначається у подальшому на кар'єрі, та на професійному становленні.

Разом з тим, у психологічних дослідженнях, спрямованих на вивчення адаптації випускників, вказується на існування труднощів при переході від навчальної діяльності до професійної.

Саме тому, вивчення питання, пов'язаного з більш органічним переходом від однієї діяльності до іншої, є актуальною проблемою педагогічної та спеціальної психології, коли йдеться, зокрема, про підготовку майбутніх сурдопедагогів.

Проведений нами теоретичний аналіз досліджень показав, що однією із ознак сформованості професійного спрямування розглядається: усвідомлення студентом професійної діяльності як головної, сформованість у нього образу світу, образу професії; усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності.

Професійна спрямованість є особистісним новоутворенням, функціями якого виступають не лише мотиваційна, а й організаційна, направляюча та регулююча.

Важливим чинником формування професійного спрямування виступають уявлення студента про специфіку обраної професії та орієнтування у професійних компетенціях.

В якості факторів, у студентські роки, які визначають динаміку педагогічної спрямованості, виділяються професійно важливі якості особистості, самооцінка, індивідуально-типові якості, характер спілкування студентів.

Професійну педагогічну спрямованість розглядають також як систему відносин суб'єкта в емоційному, когнітивному, поведінкових аспектах до професії; до себе; до дітей; до дисциплін, які викладаються у

вищому навчальному закладі.

Основними в структурі психологічної готовності до вибору професії педагога виступають мотиваційний компонент, змістовий та комунікативний як домінуючі складові у структурі готовності до професійної діяльності.

До характеристик готовності до професійної діяльності, віднесено значне розмаїття показників.

Показано, що готовність пов'язана з упевненістю у собі, тому що вона породжує успіхи та досягнення, викликає почуття задоволеності власною діяльністю. Задоволеність діяльністю пов'язана з таким суттєвим показником, як результат діяльності, що включає професійні компетенції. Успішність діяльності пов'язують також зі здібностями та широтою знань.

У дослідженнях звертається увага на те, що рівень сформованості мотивації студента є різним. Так, у одних студентів в мотивах виражається активність, в інших – детермінує розвиток. В одних діяльність спонукається одним мотивом, в інших кількома мотивами. Зокрема, звертається увага на пізнавальні мотиви та мотиви досягнення. Є думка, відповідно до якої кількість мотивів, які детермінують діяльність, безпосередньо впливають на загальний рівень мотивації.

Разом з тим, в рамках теорії домінанти Д.М.Узнадзе [9] показано, що існують домінантні мотиви, які перевищують спонукальний вплив кількох інших. При цьому зазначалося, що чим більше мотивів актуалізується, тим вищим є загальний рівень мотивації. Виявлено, що поява нових мотивів у студентів пов'язана зі змістом навчання. Тобто, загальний рівень мотивації студентів залежить від наявності, мотивів, які актуалізуються у навчальній діяльності і трансформуються, видозмінюючись у трудовій діяльності.

Під час навчання студентів у вищому навчальному закладі доцільно спиратись на думку фахівців відповідно якій структурні компоненти навчальної діяльності детермінують розвиток загальної мотивації. З іншого боку, успішність навчальної діяльності студентів та готовність до професійної роботи залежить від рис особистості. Так, ставлення до обраної професії як до позитивного фактора породжує власне високі показники у навчанні студентів і розцінюється як готовність до професії, впливає на інші фактори професійної зрілості, такі як бажання досягти успіху. Тобто, готовність до діяльності опосередкована структурними компонентами інтелектуального змісту та особистісними характеристиками.

Відповідно до аналізу мотиваційної готовності студентів, слід зазначити, що в цілому, мотивація значною мірою пов'язана, як про це було сказано вище, з навчальною та трудовою діяльністю. Саме даний ракурс теоретичного аналізу свідчить про специфічність становлення мотивації у період студентської зрілості.

Встановлено, що окрім пізнавального мотиву яскраво проявляється у студентський період мотиви досягнення. Під впливом останнього, студент прагне досягти успіхів, високих результатів. На жаль, психологи зазначають, що свої успіхи і досягнення студенти пов'язують, перш за все, з академічними успіхами.

З мотивом досягнення студентів пов'язують емоційні прояви. Так, у випадках, коли студенти виявляють активність та наполегливість у досягненні навчальних цілей, вони отримують велике задоволення від результатів [6,8]. Як на найбільш стійкий та сформований вказується на пізнавальний мотив.

Так, пізнавальний мотив опосередкований навчальною діяльністю та конкретною ситуацією, він є відносно стійким утворенням; впливає на позитивну результативність в самостійному набутті знань, у самоосвіті. Експериментально зафіксовано, що пізнавальний мотив впливає на зацікавленість до навчального процесу. З іншим мотивом, мотивом переборювання невдач пов'язують позитивні та негативні зрушення у динаміці набуття професії студентами. Як позитивне явище розцінене зафіксоване у дослідженнях бажання боротися з труднощами, які виникають під час виконання діяльності. Так, досвід, який отримує студент в подоланні невдач, стає його особистісним новоутворенням, яке орієнтує надалі студента на врахування помилок, дозволяє протистояти у майбутньому житті труднощам, долати їх, при цьому різко зменшуючи вірогідність появи помилок [3,10].

Підготовка студента до майбутньої професії розширює його уявлення про компетенції майбутньої спеціальності, з огляду на це студентів починає приваблювати практична діяльність [3]. Якщо академічні успіхи, стимулюють до подальшого здобуття знань, то успішність практичної діяльності орієнтує студентів на постановку нових цілей [1,2].

Тобто, йдеться про зафіксовані у дослідженнях різні мотиви, які змінюються під час навчання студентів у вищому навчальному закладі. Саме у даному віковому періоді та під впливом навчання студенти оволодівають професією, мають високу динаміку розвитку мотиваційної сфери.

А.О.Вербицький [3] такі динамічні зміни мотивації пов'язував з існуванням відмінностей між пізнавальними і професійними мотивами, які полягають, на думку автора, у тому, що існує межа, що характеризує відмінності між учбовою та трудовою професійною діяльністю.

А.О.Вербицький вважав, що у психології не висвітлена сутність професійних мотивів. Відповідно вихідним позиціям, що базувались на теорії діяльності, автор проаналізував різницю між пізнавальними і професійними мотивами.

Отже, в умовах набуття професії, активність студента проявляється як в аспекті пізнавальному, так і в аспекті професійному. Віднайдені в більш пізніх дослідженнях факти, досить чітко свого часу були описані

теоретично О.М. Леонтьєвим. Відповідно його підходам потреби розвиваються в результаті розширення кола предметів; (у даному випадку відповідно до вищого навчального закладу навчальних дисциплін); аналіз особистістю потреб, пов'язаний з виникненням мотивів. При цьому, аналізуючи психологічну структуру діяльності, О.М. Леонтьєв наголошував, на тому, що у діяльності постійно відбувається трансформація, яка стосується мотивації, діяльності і особистості, а зміщення цілі на мотив віддзеркалює високий рівень розвитку особистості [6].

Доведено, що пізнавальні та професійні мотиви не співпадають, так як пов'язані з різними видами діяльності [6].

Поява професійних мотивів позитивно впливає на майбутню професійну діяльність [7,9,10]. Саме з мотивацією пов'язували рівень осмислення важливості обраної професії; усвідомлення специфіки професійної діяльності; світобачення системи професійної діяльності у її розвитку.

Саме тому з метою формування цілісної структури майбутньої професійної діяльності в період навчання студентів у вищому навчальному закладі. А.О.Вербицький пропонує розроблений ним алгоритм підготовки і вводить так звану "квазіпрофесійну діяльність" [3].

Проведений аналіз досліджень з питань професійної підготовки в цілому та сурдопедагогів, зокрема, свідчить, що у педагогічній психології зібраний осяжний експериментальний матеріал, який характеризує перехід від навчальної діяльності до трудової професійної діяльності.

Саме проаналізовані дослідження склали теоретичне підґрунтя дослідження мотиваційної готовності студентів-сурдопедагогів до професійної діяльності.

Розглядаючи проблему підготовки майбутніх сурдопедагогів до професійної діяльності ми виділяємо, по-перше ставлення до дітей з вадами слуху, розглядаємо основні спонуки та бажання працювати з цією категорією дітей, крім знань, умінь та навичок, світобачення та загальної спрямованості особистості.

Професійна підготовка студентів-сурдопедагогів на сучасному етапі передбачає цілісну, організовану систему, яка може спиратися на формування активних дій у студентів, які передбачають трансформацію теоретичних знань у професійні уміння та навички, які можна застосовувати на практиці.

Серед причин, що поліпшують чи погіршують підготовку спеціаліста вищої кваліфікації, великого значення набуває сформованість мотивації щодо навчання, яка в свою чергу, залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників розвитку особистості, що формуються задовго до студентських років.

В поняття "мотиваційна готовність" входить психологічна готовність молодих спеціалістів до професійної діяльності яка є

складним самостійним діалектичним процесом, в якому потрібно досягти оптимального поєднання загально професійних якостей, професійних знань, ціннісних орієнтацій та певного рівня професійного самопізнання [10].

Професійна підготовка дефектологів в Україні налічує більше 90 років, кафедра сурдопедагогіки як одиниця у 2009 році відзначила своє 50-річчя із дня свого заснування, а сурдопедагогіка України налічує 213 років. Тобто, в Україні накопичений значний досвід, відомі компетенції, розроблений зміст навчання в університеті. Тому, виходячи із змісту розробленості мотивації з теоретичних підходів та підготовки педагогів, реалізація вивчення мотиваційної готовності студентів-сурдопедагогів до професійної діяльності є актуальною науковою проблемою сьогодення.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. – К.: Вища школа, 1996. – 129 с.
2. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці. – К. : Наш час, 2005. – 176 с.
3. Вербицький А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении. – М. : АСАДЕМІА, 2000. – 200 с.
4. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 550 с.
5. Зимняя И.А. Педагогическое взаимодействие как проблема психологии образования в высшей школе // Проблемы психологии образования. – М. : ИЦПКПС, 1992. – С. 18-36.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975 – 302 с.
7. Максименко С.Д. Психологія особистості. – К. : КММ, 2007. – 296 с.
8. Моргун В.Ф. Психологические проблемы мотивации учения // Вопросы психологии. – 1976. – № 6. – С. 54-68.
9. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования. – М.: Наука, 1966. – 450 с.
10. Фомичёва Л.И. Методологические позиции экспериментальной педагогики высшей школы // Инновационные технологии в образовании. – Симферополь : МОН АРК, ЦРОНИ, 2008. – С. 194-197.

The article deals with research indicating that prominently in the personal growth of students in learning activities takes motivation, and as a result, it is concerned with the motivation of student self-determination and its commitment to both graduate profession.

Keywords: educational activities, motivation, child hearing student surdopedahoh, psychological readiness, professional self-determination.

Отримано 22.9.2013